

FEM CUMÓ

**Passat, present i futur del comunal
a Sapeira i a la vall de la Terreta**

Sapeira, tardor 2024

Usnea RP
usnea.rp@gmail.com
630410231

Índex:

1. Introducció
2. Objectius
3. Metodologia
4. Equip
5. Resultat esperat
6. Bibliografia i referències

1. Introducció

Àrea d'estudi

Sapeira es troba a la vall de la Terreta, integrada al municipi de Tremp¹ (Pallars Jussà), situada a 1.073 m., damunt d'un serrat que separa dues valls, la d'Esplugafreda i la del Solà. El poble va ser cap del terme municipal que incloïa totes les viles de la subcomarca.

L'any 2012, Joan Tort i Donada i Alexis Sancho Reinoso, descriuen a la perfecció el context socioeconòmic de la Terreta en un article publicat a la revista Treballs de la Societat Catalana de Geografia: "La Terreta respon al model típic de conformació geohistòrica d'aquesta regió del Prepirineu meridional central (Daumas, 1976; Tremosa, 1991), és a dir: domini d'una economia de subsistència, complementada amb el comerç i la transhumància fins fa només una seixantena d'anys; incorporació, a partir d'aquell moment, a l'economia de mercat a través de l'aprofitament dels recursos hídrics; i desmantellament conseqüent de les seves bases socials i territorials, amb una pèrdua poblacional contundent i l'esfondrament de les relacions socials que estructuraven el territori és important assenyalar que les característiques esmentades [...] es veuen accentuades pel caràcter fronterer de l'àmbit de referència. Els límits administratius moderns [...] van afavorir la formació d'un "desert-frontera" (vilar, 1962), on l'èxode demogràfic posterior va generar el deteriorament d'un sentiment de pertinença a una col·lectivitat comuna o a un espai geogràfic determinat (Espluga i Capdevila, 1995). [...] La situació actual a la Terreta ens mostra un territori desarticulat, on les dificultats per assolir uns nivells mínims de cohesió social [...] es contextualitzen en un ambient d'abandonament "físic" del territori."

Experiències comunals

Precisament, aquest projecte vol incidir en les relacions entre la població de Sapeira i amb el seu entorn natural, a través del comunal com a objecte d'estudi i de recuperació. El veïnat ja ha fet passos en aquesta direcció. L'any 1993 es funda l'Associació de Veïns i Veïnes de Sapeira (AVV), que actualment té dues funcions: suplir les mancances de serveis i cures de l'administració local, i mantenir els vincles socials entre el veïnatge permanent i ocasional. Des de l'AVV es dona resposta a ambdós objectius amb

¹ El municipi de Tremp, el més extens de Catalunya, té 302,55 Km² de superfície i 28 entitats de població. Cal incidir en la diferenciació entre la conca de Tremp (Noguera Pallaresa) i la Vall de la Terreta/Sant Gervàs, on se situa Sapeira, que vessa al Noguera Ribagorçana, separades pel Coll de Montllobar.

l'organització d'esdeveniments com la festa major o els *cumós*, l'organització col·lectiva de tasques de manteniment i construcció en espais comuns: camins, instal·lacions, arbrat, etc. Sapeira és a més un bon exemple de l'estratègia "d'autocompra" de béns comuns per fer front al procés de desamortització (Jacinto Bonales Cortés, 2021), havent-se recuperat en diferents moments històrics propietats com l'Estudi Vell, la Casa Nova, el forn de pa (actualment cabina de telèfon).

Pel que fa al bosc comunal de Sapeira, històricament es destinava a aprofitaments forestals per a carbó, llenya, fusta i calç. Actualment, és propietat de l'Ajuntament de Trep i està inclòs dins de l'àrea de caça de Trep per voluntat d'un descendent de l'últim alcalde de Sapeira. Així és aquesta societat de propietaris qui s'encarrega d'arrendar-lo juntament amb altres terrenys particulars per l'aprofitament cinegètic. A part de la caça l'aprofitament forestal ha quedat reduït al senderisme i a la recollecció de bolets.

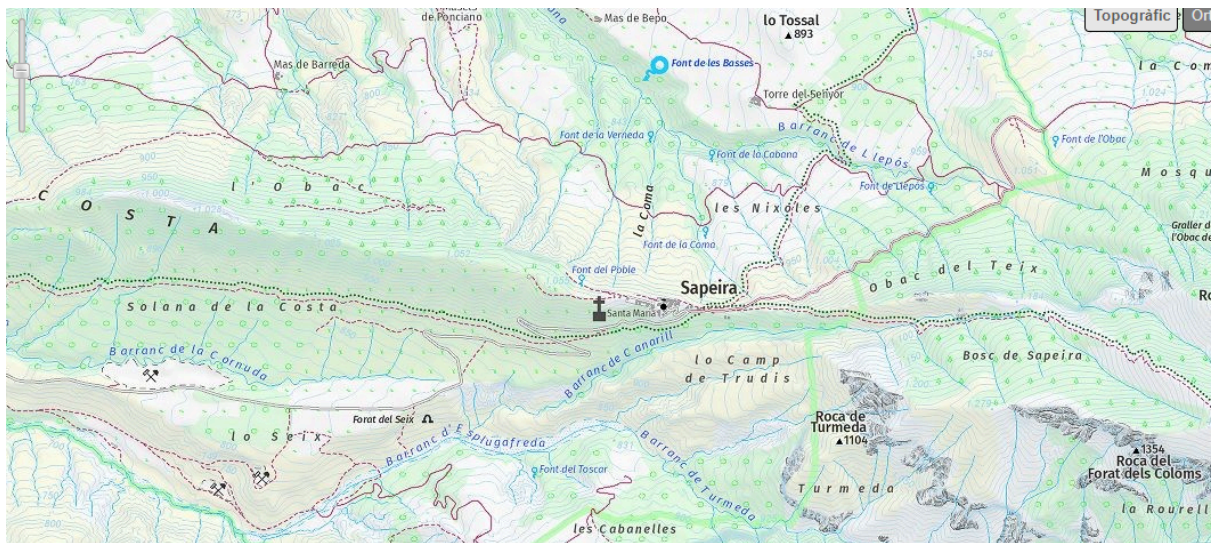

Mapa 1: Termes comunals de l'Alt Pirineu i Aran. Font: IDAPA.

La potencialitat del comunal

Tot i la pèrdua de la pràctica explícita de la gestió comunal d'aquest territori, la memòria dels padrins i padrines i el manteniment d'algunes estructures de governança i tradicions vinculades a aquesta, ens permet imaginar la recuperació del comunal a Sapeira i la sistematització de coneixement sobre aquesta temàtica.

Per aquest motiu des del col·lectiu Usnea RP, de la mà de l'AVV, proposem desenvolupar una investigació sobre el comú a Sapeira, que quedarà emmarcada en un procés més ampli d'interacció i dinamització d'aquest territori per part del col·lectiu.

Mapa 2: Entorn de Sapeira. Es poden veure tres de les forests comunals històriques: Bosc de Sapeira i la Solana i l'Obac de la Cosa. Font: ICC.

Proposem aquesta investigació com a exercici de memòria i justícia col·lectiva, però també com a estratègia per impulsar una transformació social en territoris rurals que ens permeti viure-hi. Volem fer-ho acompanyades per les nostres veïnes, gaudint de la pràctica del comú mentre aprenem i recordem, generant praxi i múscul popular per recomunalitzar el futur de Sapeira i dels Països Catalans.

2. Objectius

- Generar coneixement sobre el comunisme històric i la seva herència al poble de Sapeira, amb especial èmfasi en la gestió comunal del bosc, contribuint al coneixement general d'aquesta temàtica.

- Analitzar les principals potencialitats i limitacions per a avançar cap a models realistes de recuperació dels béns i usos comunals a Sapeira, adaptables a altres territoris.
- Generar interès i situar el comunalisme en el debat públic a Sapeira i la Vall de la Terreta, així com posteriorment fora d'aquest territori, amb la presentació dels resultats de la investigació a través de la projecció de la peça audiovisual que es realitzarà com a part del projecte.

3. Metodologia

Per a abordar aquests objectius ens plantegem implementar una metodologia d'investigació participativa, a través de la qual puguem recollir informació sobre el comú i generar debat públic i pràctica comunal.

Es realitzaran consultes de fonts secundàries sobre estudis i documents periodístics relacionats amb el comunalisme.

Es realitzaran consultes de fonts primàries provinents d'arxius que puguin guardar documents vinculats al registre de la propietat de terres, llicències d'activitats cinegètiques i d'altres, contractes privats i públics, actes, fotografies i registres audiovisuals.

Es realitzaran entrevistes semiestructurades com poden ser veïnes, ramaders de la vall, persones vinculades a l'administració pública local i supralocal, persones expertes en comunalisme i/o en història de la vall, etc. Les persones entrevistades seran seleccionades a partir d'altres persones conegudes i amb la tècnica de bola de neu, buscant un conjunt amb paritat de gènere i representativitat de diferents sectors.

Paral·lelament, es duran a terme diferents activitats participatives que formaran part de la investigació i l'aniran modulant. Inicialment, es plantegen les següents activitats:

- Xerrada sobre el comunal i presentació del projecte d'investigació
- Dinamització de dos *cumós*
- Taller d'escenaris de futur pels comunals
- Presentació de la peça audiovisual

4. Equip

Usnea RP és un projecte col·lectiu amb base a Sapeira que parteix de la producció primària com a mitjà de vida per contribuir a consolidar un sistema territorialitzat basat en relacions més justes a escala ecològica, social i cultural.

Jaume - Enginyer Agrícola i format a l'Escola de Pastors de Catalunya, treballa en un projecte de viticultura que introdueix la pastura com a eina per regenerar la terra. Membre d'USNEA RP.

Joan - Graduat en Ciències Ambientals i tècnic de Gestió Forestal, treballa en la gestió del medi natural des de l'administració local. Membre d'USNEA RP.

Ana - Graduada en FPE, i màster en Polítiques socials i acció comunitària, es dedica al foment de sistemes alimentaris territorialitzats aplicant la metodologia de DLAE des de la cooperativa Arran de terra. Membre d'USNEA RP.

Víctor - Graduat en Ciències Ambientals, màster en Gestió i restauració del medi natural, treballa a la Fundació Pau Costa i impulsa la iniciativa Forest Horses. Membre d'USNEA RP

David - Enginyer Agrícola i format en Realització d'Audiovisuals i Espectacles a l'EMAV. Ha realitzat diversos documentals com "Aigua Tèrbola: el negoci d'Agbar a Mèxic" (2020, beca DevReporter) o "Territori cooperatiu" (2012, beca Joan Peiró).

5. Resultat esperat

Donada l'orientació participativa de la metodologia plantejada podem dir que el mateix procés d'investigació és un dels principals resultats esperats. Addicionalment, aquesta proposta inclou la producció d'una peça audiovisual com a resultat específic. Aquesta peça constituirà una eina de divulgació i sensibilització que ens permetrà transmetre les principals conclusions de la investigació d'una manera accessible i estètica a les veïnes de Sapeira i de la Vall, i exportar els aprenentatges i el procés a altres territoris on la projectem.

Fotograma del documental "Aigua Tèrbola: el negoci d'Agbar a Mèxic".
David Andreu Solà, 2020.

Aquesta peça audiovisual, d'una durada d'entre 15 i 30 minuts, es construirà conjuntament amb les entrevistes, *cumós* i tallers, introduint, en la mesura del possible, dinàmiques específiques de vídeo comunitari. La peça serà, per tant, una bitàcola del procés, una crònica dels principals valors propis del comunisme a través del relat d'aquest a Sapeira i un exercici de memòria i d'imaginació col·lectiva.

6. Bibliografia i referències

Arxiu d'Alan Lomax:

<https://archive.culturalequity.org/field-work/spain-1952-1953/yebra-de-basa-1252>

Arxiu de Radical Software: <https://www.radicalsoftware.org/e/index.html>

Arxiu històric comarcal del Pallars Jussà:

<https://www.pallarsjussa.cat/serveis/arxiu-historic-comarcal2>

Arxiu Diocesà de Lleida:

<https://www.bisbatlleida.org/ca/organismes-moviments/arxiu-dioces%C3%A0>

Bonales Cortés, J., Riera Rovira, M., Ribes Besalú, N. *Breu història de les forests dels pobles de Catalunya*. ELFOCAT. 2021.

Burgueño, J., et al. *Els termes tradicionals dels pobles del Pallars Jussà i els béns comunals*. IDAPA, 2021.

Mallol Casals, P. *Eines per la gestió i ordenació del paisatge i de l'espai agrari a l'àmbit del Geoparc Orígens*. Geoparc Orígens, 2021.

Mirada Rumiant. Llegarà, llegaremos. 2022.

Piñeiro, C. i Lucio, L. *Guia pràctica per a la construcció participativa d'escenaris de futur per a la transició ecosocial*. XES.

Placència i Lloncà, J. *Els béns comunals a l'Alt Pirineu i Aran*. IDAPA

Sancho Reinoso, A. *Canvi rural, transformació del paisatge i polítiques territorials a la Terreta (Ribagorça. Catalunya/Aragó)*. UB, 2021. (Tesi doctoral).

Sancho-Reinoso, A. i Tort-Donada, J. *Dinàmiques transfrontereres i protecció d'espais en territoris de muntanya desestructurats. La Terreta (Ribagorça) com a cas d'estudi*. Treballs de la SCG, 74, 2012, 151-172.

Termes comunals de l'Alt Pirineu i Aran (mapa) https://www.instamaps.cat/instavisor/793aa4cfbb4306d4ea39079984fb9685/Termes_comunals_de_L_Alt_Pirineu_i_Aran.html#13/42.2602/0.7838

Trilnick, C. Vídeo nas Aldeias. 1987.

FEM CUMÓ

**Passat, present i futur del comunal a
Sapeira i a la vall de la Terreta**